

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות

פרקים ד-ה: תפילה

סוגיה יב: אכילה ועשיית צרכי האדם לפני התפילה (5):
איסור עשיית מלאכה לפני תפילת שחרית

נכתב בסייעתא דשמיא
על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ
ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

© כל הזכויות שמורות למחבר

סוגיה יב: אכילה ועשיית צרכי האדם לפני התפילה (5): איסור עשיית מלאכה לפני תפילת שחרית

*

רקע

סוגייתנו עוסקת באיסור עשיית מלאכה לפני תפילת שחרית. גם באיסור זה באה לידי ביטוי ייחודיותה של תפילת שחרית שהיא התפילה הראשונה ביום.

מקורות

- א. גמ' ה: "תניא אבא בנימין אומר על שני דברים... אלא אימא סמוך למטתי"
גמ' יד. "אמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן אסור לו לאדם... לדרך פעמיו"
ב. רש"י ה: ד"ה סמוך למטתי
תוס' ה: ד"ה אלא
רי"ף ג. "תניא אבא בנימין... בין צפון לדרום"
רי"ף ח. "אמר ר' יצחק בר אשיאן אסור לאדם לצאת לדרך... וישם לדרך פעמיו"
תלמידי רבינו יונה ג. ד"ה על
רא"ש פ"א סי' ז, "דלמא מיטרד בגירסתיה ויעבור זמן תפלה וקריאת שמע"
ג. רמב"ם הל' תפילה פ"ו הל' ד, ז
ד. שו"ע סי' פט סע' ג, ו-ז, ומשנה ברורה

הסבר הסוגיה

- אמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן: אסור לו לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל, שנאמר: 'צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו'. [גמ' יד.]
- איסור עשיית מלאכה לפני תפילת שחרית, מובא בגמ' פעמיים, פעם אחת בניסוח מפורש וישיר ופעם אחת בניסוח עקיף:
- א. "אמר רב אידי בר אבין... אסור לו לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל" [גמ' יד. והרי"ף (ה). גורס: "אסור לאדם לצאת לדרך קודם שיתפלל"].
- ב. "תניא אבא בנימין אומר על שני דברים הייתי מצטער כל ימי, על תפילתי שתהא... סמוך למטתי..." [גמ' ה:].
- בין שני הניסוחים הללו ישנם שלושה הבדלים בולטים:
- א. דברי רב אידי בר אבין מנוסחים כאיסור, ואילו דבריו של אבא בנימין מנוסחים כהנהגה אישית.
- ב. דברי רב אידי בר אבין מנוסחים בצורה שלילית - אסור לעשות מלאכה, ואילו דבריו של אבא בנימין מנוסחים בצורה חיובית - יש להסמיך תפילה לקימה.

ג. בדברי רב אידי בר אבין יש הגדרה של הדברים שאסור לעשותם לפני התפילה - אסור לעשות חפציו, כלומר: אסור לאדם להתעסק בענייניו הפרטיים לפני שעומד לפני הבורא בתפילה. בדבריו של אבא בנימין אין הגדרה של הדברים האסורים לפני התפילה.

הבדלים אלו נובעים, לכאורה, משתי תפיסות שונות של איסור עשיית מלאכה לפני תפילת שחרית. לפי רב אידי בר אבין, איסור עשיית מלאכה לפני תפילת שחרית הוא מפני שעשיית המלאכה לפני התפילה מבטאת העדפה ברורה של מלאכת האדם על פני מלאכת שמים [לכן שכרו של המקדים מלאכת שמים למלאכתו הוא שהקב"ה עושה לו חפציו. האדם החשיב מלאכת שמים יותר ממלאכתו, ולכן אינו צריך לדאוג למלאכתו, שהקב"ה יסייע לו בה]. לפי אבא בנימין איסור עשיית מלאכה לפני תפילת שחרית אינו רק מפני הקדמת מלאכת הדיוט למלאכת שמים, אלא מפני שחובה לפתוח את היום בקבלת עול מלכות שמים ובעמידה לפני הבורא בתפילה.

ההבדל בין שני הדינים בולט מאוד בפירושו של רש"י [ה: ד"ה סמוך למטתין], המפרש את דברי אבא בנימין: "כל ימי נזהרתי שלא לעשות מלאכה ו**שלא לעסוק בתורה** כשעמדתי ממטתי עד שאקרא קריאת שמע ואתפלל", עיסוק בתורה אינו מלאכת הדיוט אלא מלאכת שמים, ואף בה אין לעסוק לפני התפילה.

הבנה זו בדברי אבא בנימין אינה מוסכמת על כל הראשונים, וגם בהבנת דברי רש"י נחלקו הדעות. תוס' [ה: ד"ה אלא] חולקים על רש"י וסוברים שדבריו של אבא בנימין אוסרים עשיית מלאכה בלבד ומותר ללמוד תורה לפני התפילה¹. לגבי שיטת רש"י נחלקו הראשונים אם הוא אוסר ללמוד תורה לפני התפילה מפני שלדעתו אף צרכי מצוה אסורים לפני התפילה או שהאיסור הוא מחשש שמא יהיה טרוד בלימודו וישכח להתפלל. הרא"ש [פ"א ס"ז] מפרש כאפשרות השנייה, ולכן הוא מצמצם את דברי רש"י, ולדעתו הם "מיירי באדם שמתפלל בבית מדרשו ואינו רגיל לילך לבית הכנסת, דאיכא למיחש דלמא מיטרד בגירסתיה ויעבור זמן תפלה וקריאת שמע". באדם הרגיל ללכת לבית הכנסת אין חשש שישכח ללכת להתפלל, ולכן מותר לו ללמוד לפני התפילה.

גם תלמידי רבינו יונה [ג. ד"ה על מצמצמים את דברי רש"י, אך מדבריהם משמע שלדעת רש"י גם בצרכי מצוה אסור להתעסק לפני התפילה. הם מפרשים שהאיסור ללמוד לפני התפילה נאמר רק לגבי אדם הלומד לעצמו, אך המלמד לאחרים יכול ללמד לפני התפילה, מפני ש"זכות הרבים דבר גדול", וזכות זו דוחה את האיסור ללמוד לפני התפילה. הם מסבירים שאין לחשוש שהמלמד יהיה טרוד בלימודו וישכח ויתפלל, "דכיון שהתפלה דרך הוא להתפלל אותה בכל יום יתן אל לבו הדבר ויזכור ויתפלל". כיוון שלדעתם אין חוששים שהלומד לפני התפילה ישכח תפילתו, משמע שהאיסור ללמוד תורה לפני התפילה הוא מפני שאף בחפצי שמים יש סדר, ויש להקדים עמידה לפני ה' בתפילה ללימוד תורה [רק לימוד לרבים, מפאת הזכות הגדולה שבדבר, קודם לעמידה לפני ה' בתפילה].

¹ תוס' מוכיחים את שיטתם מהגמ' בפרק שני [יד:]. עיין בביאור הגר"א [סי' פט ס"ו ו אות כב] המבאר שלפי פירוש רש"י לגמ' זו, גמ' זו אינה קושיה אלא ראייה לשיטתו.

למדנו שיש איסור מלאכה גם לפני תפילת שחרית וגם לפני תפילת מנחה, אך יש שני הבדלים בין שני האיסורים. ההבדל הראשון הוא לגבי היקף המלאכה האסורה. הגמ' אינה מגדירה מהם "חפציו", אבל נראה ברור שהאיסור לפני תפילת שחרית רחב יותר מאיסור מלאכה לפני תפילת מנחה. לפני תפילת מנחה אסרו חכמים עיסוקים מסוימים שיש בהם טרדה מרובה ויש חשש שייגרר להשקיע בהם זמן רב; לפני תפילת שחרית אסרו חכמים אפילו עיסוקים שאין בהם טרדה מרובה. ההבדל השני הוא לגבי זמן האיסור. לגבי תפילת מנחה מפורש שאסור לעשות את המלאכות האסורות מסמוך למנחה, כלומר חצי שעה לפני זמן תפילת מנחה. לגבי תפילת שחרית לא מצאנו שיש איסור לפני זמן התפילה. הרמב"ם [פ"ו ה"ז] מתייחס לנקודה זו ומבאר: "ומותר להסתפר וליכנס למרחץ סמוך לשחרית מפני שלא גזרו אלא סמוך למנחה שהוא דבר המצוי שרוב העם נכנסין שם ביום, אבל בשחר דבר שאינו מצוי לא גזרו בו". החיוב הערכי להקדים תפילה למלאכה גדול יותר בתפילת שחרית, שהיא התפילה הראשונה הפותחת את היום. לגבי הגזרה שמא ייגרר אחר מלאכתו, יש מקום לגזור בתפילת מנחה יותר מאשר בתפילת שחרית, מפני שמלאכות אלו שכיחות בזמן תפילת מנחה ואינן שכיחות בזמן תפילת שחרית [אמנם, עיין פרי מגדים (סי' פט אשל אברהם סקט"ו) הסובר שדברי הרמב"ם מתייחסים לתספורת ומרחץ בלבד, אך דין ובורסקי אסורים סמוך לשחרית כשם שאסורים סמוך למנחה].

סיכום

אסרו חכמים לעסוק במלאכה לפני תפילת שחרית, ואיסור זה שונה מאיסור עשיית מלאכה לפני תפילת מנחה. האיסור לפני תפילת מנחה הוא מחשש שייגרר אחר מלאכתו וישכח להתפלל, והאיסור לפני תפילת שחרית הוא מפני שאסור לעסוק בצרכים אישיים לפני עיסוק במלאכת שמים.

רש"י מרחיב איסור זה וכולל בו גם איסור לימוד תורה. הרא"ש סובר שאיסור לימוד תורה הוא מחשש שישכח להתפלל, ולכן מתיר באדם שרגיל ללכת להתפלל בבית הכנסת. תלמידי רבינו יונה סוברים שאיסור לימוד תורה הוא מפני שחייבים לפתוח את היום בקבלת עול מלכות שמים ובעמידה לפני ה' בתפילה, וחובה זו קודמת אף לעיסוק במצוות.

הלכה

השו"ע [סי' פט סע' ג] פוסק שאסור לאדם להתעסק בצרכיו או לילך לדרך עד שיתפלל. כמו כן פוסק השו"ע [סע' ה] כרש"י על פי פירוש הרא"ש, שאסור ללמוד תורה שמא יהיה טרוד בלימודו וישכח להתפלל ולפיכך מותר לרגיל להתפלל בבית הכנסת ללמוד לפני התפילה. הוא מוסיף ופוסק גם את דינם של תלמידי רבינו יונה, שמותר ללמד לרבים לפני התפילה.

השו"ע אינו מגדיר מה נכלל ב"עיסוק בצרכיו". הגרש"ז אויערבאך [הליכות שלמה תפילה פ"ב ס"ה] פוסק שמותר להכניס כביסה ממוינת למכונת כביסה, ומותר לפנות את האשפה מהפח שבבית לפני התפילה. נראה, שלדעתו מעשים של תפקוד יומיומי שאין בהם טרחה כלל - מותרים.

המשנה ברורה [סקל"ו] פוסק, שצרכי שמים מותרים לפני התפילה, ולכן מותר לקנות צרכי סעודת שבת לפני התפילה.